

СУСПІЛЬНІ НАУКИ ТА ФІЛОЛОГІЯ

УДК 821.161.2'06 Шевченко

В.М. Семенюк, викладач вищої категорії,
викладач-методист **Житомирський**
агротехнічний фаховий коледж

ОБРАЗ ЖІНКИ У ТВОРАХ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

У статті досліджується еволюція образу жінки у творах Т.Г. Шевченка, подано різні типи жіночої долі - від романтичного (поема «Катерина») до реалістично-побутового (поема «Наймичка» та ін.). Вказано на багатогранність цього образу та причини його трансформації під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. Акцентовано увагу на важливості морально-етичних відносин у родині, формуванні цілісної особистості. Особливу увагу звернено на важливість повноцінної сім'ї, присутності двох батьків. Показано особливе ставлення поета до жінок-покриток - збещених дівчат-кріпачок, які все життя каралися за своє кохання, ставши покритками, коли в батьківській хаті не було місця дочці з байстрюком. Вказано на домінування у сімейному устрої жінки-матері, берегині домашнього вогнища, уподібнено образ української жінки у творах Шевченка до образу Матері Божої.

Ключові слова: *патріархальний тип сім'ї, жіноча доля, морально-етичні відносини, еволюція образу.*

Постановка проблеми

Образ жінки у творах Т. Шевченка є темою багатьох наукових досліджень. Зазначена проблема висвітлювалась у багатьох працях вітчизняних дослідників. Але цілісного пояснення феномену еволюції української жінки не було створено. Отже, запропонована тема потребує подальшого аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

На сьогодні маємо достатньо матеріалів досліджень та наукових публікацій на основі вивчення життєпису Т.Г. Шевченка, його поетичної спадщини. Маємо можливість вивчати наукові роботи таких дослідників, як-от: Антош Г., Бовсунівської Т., Волошиної Н.Й., Павлич-ка Д.В. та ін. В основному в образі жінок вони показали зламані долі, соціальну нерівноправність жінки, і, головне,

неможливість щасливого материнства у поневоленій країні. Наше ж дослідження ґрунтується на більш глибокому аналізі об'єктивних і суб'єктивних причин такого стану, акцентується увага на необхідності духовної єдності матері і дитини.

Виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми

«Жінка для Т. Шевченка у всіх його творах - хранителька родинного вогнища, продовжувачка роду, берегиня найкращих сімейних традицій». Саме жінці-берегині присвячено багато досліджень вітчизняних літературознавців. Дослідження причин трансформації цього образу достатньо глибоко ще не було.

Формулювання цілей

Актуальність дослідження полягає у спробі проаналізувати певні зміни в образі сучасної жінки, простежити еволюцію жіночих образів, представлених у творах Тараса Григоровича Шевченка від дитячого захоплення Тараса Шевченка Оксани Коваленко, до образу- символу, високого призначення жінки - насамперед бути матір'ю, відтак бути щасливою у сімейному колі. Звідси впливає мета розвідки - проаналізувати витоки духовного єднання матері і дитини.

Виклад основного матеріалу дослідження

Саме тема жінки-матері є найбільш яскравою, експресивною у багатьох поезіях та поемах Кобзаря. Шевченко, за висловом Євгена Маланюка, не тільки Той, «ким зайнялось і запалало», він, як син матері-кріпачки, повною мірою бачив приниження української жінки, її недолю, сам глибоко переживав її страждання як свої власні. Саме тому з великим теплом і ніжністю ставився Шевченко до жінки, навіть до нещасної покритки Катерини з однойменної поеми. Він не ставить перед собою мету очорнити нещасну, але дає читачеві можливість зрозуміти, що стало причиною її морального падіння, змальовує нам обставини, що доводять людину до такого стану. Попри всю незадовільну оцінку вчинків своїх героїнь, ранній Шевченко не пропускає можливості підкреслити в образі жінки щирість її серця, широчінь душі, любов матері до своєї безталанної дитини. Причиною такої недолі жінки, як і недолі самої України, Шевченко бачив у закріпаченні рідного краю, у насильстві над особистістю, коли людей «запрягли в тяжкі ярма» [7, с. 21].

З боєм пише Шевченко про свою матір, яку, «ще молодую, у могилу нужда та праця положила», про сестер, які «в наймах вирости

чужії», в наймах і помруть («Якби ви знали паничі»).

Тема долі жінки та її насамперед духовної еволюції простежується у таких творах Шевченка, як «Причинна», «Катерина», «Тополя», «Утоплена», «Наймичка», «Титарівна», «Княжна», «Відьма», «Черниця Мар'яна», «Сова», «Русалка», «Лелія і Марія». Останній у цьому переліку присвячений Діві Марії. Окрім зазначених поем Шевченка, можна навести приклад інших творів митця, які доповнюють образ жінки у тодішньому суспільстві - від жінки-жертви до узагальненого образу України та образу Матері Божої. Це такі твори, як-от: «Гайдамаки» (образ Оксани), «Великий льох» (три дівочі душі), «Сотник» (постать Насті), «Слепая» (мати та Оксана). В інших творах, зокрема поезіях, представлено цілий спектр жіночої долі - найбільше трагічної. Співцем трагізму української жінки можна назвати Шевченка. Зганьблену, осміяну і покривджену панством, Шевченко підніс її до рівня широких узагальнень, поставив на висоту поруч з образом святих, які є у кожній українській хаті. Шевченко один з перших став на захист жінки, прославив її материнство, в числі перших показав долю української жінки у зв'язках з долею України. Варто зауважити, що і в умовах мінливості світу та відмови від «традиційного» порядку таке концепція материнства залишається актуальною, незважаючи на те, що «постмодерна культура створює власну символічну структуру, розширює горизонти історико-культурної дійсності, сприяє втраті сталості гендерної ідентичності»[4, с. 5].

На початку своєї творчості Шевченко працює у жанрі балади. Його перу належать «Причинна» (1837), «Тополя» (1839), «Утоплена» (1841). Ці твори позначені рисами романтизму. І, звичайно, усі ці твори об'єднує жіноча тема. У руслі народної поезії оспівує Шевченко надзвичайні характери у надзвичайних обставинах, зокрема розкриває причини трагедії розбитого серця дівчини, яка причинною стала, тополею, утопленою.

Першим сильним, а тому незабутнім почуттям ще малого Тараса була його дитяча прив'язаність до його ровесниці - Оксани Коваленко. Вона глибоко увійшла у його серце, глибоко і ранила його, залишивши по собі смуток, жаль, страждання, болючі спомини.

Та, котра запалила його рай, пішла у похід за москалем, а через деякий час вернулась, «з байстрам вернулась» [6, с. 24]. Певним відгуком на власну життєву драму стане його поема «Катерина», яка набуває у певних виразних соціальних ознак. Це гостросюжетна, хвилююча розповідь про трагічну долю вродливої селянської дівчини,

яку спокусив, відтак знеславив московський офіцер. Варто визнати, що причиною трагедії Катерини стала, по-перше, її наївна безпечність («не слухала Катерина ні батька, ні неньки» [7, с.92 - 109], по-друге, у тому, що сталося, винен сам москаль. (Відомо, що одним із провідників колоніальної політики тодішнього російського царизму була армія).

Звісно, дівчина занапастила себе, знеславила батьків, тому мала спокутати свій гріх. Серце її тисне від болю, кров холодне від усвідомлення, що вона своєю нерозсудливістю завдала великого болю рідним батьку й матері, які ростили її, як квіточку, свій «цвіт рожевий. Батьки дівчини не можуть знести безчестя дочки - і виганяють її з дому, як того вимагали закони моралі і віками усталені народні звичаї.

Тема жіночої недолі розкривається і в поемі Шевченка «Наймичка». У процесі порівняльної характеристики названих поем, з'ясовуємо, що у «Наймичці» Шевченка зовсім по-іншому подано образ жінки-матері. Видно, обставини життя для обох героїнь були однаковими - обидві вони були зражені москалями, обидві опинилися перед проблемою вибору: що далі? Ганна з поеми «Наймичка» знаходить у собі сили просто жити далі, жити для свого сина, бути з ним поруч. Тому вона підкидає свою єдину дитину бездітним заможним селянам, а сама стає до них у найми. Звичайно, Ганна глибоко страждає, приховуючи своє материнство, позбавлена права називатися словом «мати», «мама». «Все життя змушена вона тримати у собі важку таємницю і тільки перед самою смертю розкриває її синові» [2, с.16].

Ганна - сильна, вольова натура. Вона не втопилася, як Катерина, не залишила дитину напризволяще, а підкинула позашлюбну дитину заможним людям, аби він, її син, мав все для забезпеченого життя і щастя. В першу чергу тут Ганна дбає не про себе. У ній верх бере розум, а не емоції, які здатні негативно впливати на рішення. Образ жінки набуває певної трансформації, тих змін, які облагородять образ матері взагалі, піднесуть до рівня святості.

Ганна відхиляє пропозицію бути матір'ю на весіллі у її Марка. Лише «перед смертю призналася синові, що вона його мати» [6, с.78].

Таким чином, своїм життям, своєю жертвністю в ім'я сина Ганна заслужила на повагу як Шевченка, так і читачів твору. Ганна як образ матері-берегині (тієї, котра зберегла життя своїй дитині) став символом жертвності як антитеза неузгодженості статевих ролей.

Темі страдницького життя простої української жінки Шевченко присвятив поему «Марія» (1859). У творі йдеться про те, що мати ви-

ростила, виховала свого сина борцем за справедливість, пожертвувала ним задля служіння людям, а сама у бур'яні під тином умерла з голоду. Таким чином, звичайний образ матері піднесено до рівня символу - Марії - Матері Божої, яка пожертвувала сином задля спасіння світу.

«Неофіти» - результат сильних змін, що відбулися у творчості поета за минулі роки. У цей час Шевченко звертається до релігійної теми, особливо часто - до образу Богоматері.

Після смерті сина Алкіда мати слідує за возом, що вивозить тіла вбитих у Тибр. З жахом дивиться вона на те, як у воду було кинуте труп її сина, починає молитися Ісусу Христу. Усвідомивши те, за що загинув її син, вона теж публічно починає проповідувати християнство.

Висновки з дослідження й перспективи

Таким чином, аналіз результатів дослідження засвідчив складність і багатогранність образу жінки у творах Т. Шевченка. Зазначимо, що в образі жінки Шевченко поцінував основне її покликання - бути матір'ю, навіть тоді, коли вона, здавалось би, втратила право називатися нею через свою щирість і довірливість. У поемі «Неофіти» мати продовжує справу сина, готова загинути заради того, у що вірив її син Алкід. І це вже якісно інший вияв любові, бо готова загинути не з розпачу перед обставинами, а заради справи, якою жив її син.

Дійсно, для Шевченка жінка - насамперед хранителька домашнього вогнища, затишок, оберіг у хаті, берегиня звичаїв і традицій. Найвищим виявом жіночого щастя є родина. А найбільшим покликанням жінки є виховання дитини, яка не тільки стане однодумцем, а й буде продовжувати свято берегти свій рід, свій дім, свою країну. Ми не говоримо, про тих матерів, які посилають своїх дітей убивати українців тільки за те, що вони українці. Та й свої дітей вони особливо не шкодують, прикриваючись фальшивими ідеями про патріотизм, обов'язком перед «отечеством» тощо. Це вже Анти-Марія, Анти-Мати. Такі далеко стоять від ідеї спасіння людства, тим більше від ідеалу Шевченка:

*У наших раї на землі
Нічого кращого немає, Як тая мати молодая З
своїм Дитяточком малим...*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антош Г. Знову про Катерину Тараса Шевченка. Дивосло-
во. 2003. С. 18 - 21.
2. Доценко Т. Жінки у драмі кохання Тараса Шевченка. Вив-
чаємо українську мову і літературу. 2007. № 5. С.1 - 16.
3. Зайцев П.І. Життя Тараса Шевченка. Поеми. Київ: Мистецт-
во, 1994. С. 351.
4. Пікуль О. Вісник Львівської національної академії мистецтв.
2016. Вип. 29. С. 130 - 140.
5. . Чумак Т. Моральне падіння чи моральна велич жінки? За
поемою «Катерина». Українська література в загальноосвітній школі.
2002. № 4. С. 13 - 15.
6. Шевченко Т.Г. Поеми. Київ: Дніпро, 1981. 189 с.
7. Шевченко Т.Г. Зібрання творів у 6т. Київ, 2003. Поезія 1837 -
1847. С. 619.

The Trade of a ^отан in the ^огк\$ of Тага8 8ЬеVсЬепко

*Тие азііісі ехатінея іІе ес'оінііп о/іІе імаде о/а моман іп іІе
могзя о/ТагаЯ ІкИес'сИенко. Уагіоуя момеп 'я сієяііпієя аге ргеяепієсі
Пеге /гот готанііс (іІе роет «Каієгуна») іо геайііісі ес'егусіад іі/е (іІе
роет <^аутісИка» еіс.) ТИе тіїіі/асеіесінея о/ІІія імаде анци іІе
геаяопя/ог іія іганя/огтаііон uncіег іІе іп/иенсе о/ехієгнаі анци
іпієгнаі/асіоєя аге іncіcaієс.*

*Atention ia /osuciesi on iHe impoziance o/mozai anei eiHicai
geiaitiona in iHe /amiiy, iHe/ozmation o/a compieie regyonaiiity.*

Key monci*: *paiziaszHai* type o//amiiy, /etaie/aie, *mozai* anci
eiHicai *zeiaitiona*, *eyoiuion* o/ *iHe* *imade*.